

Ode aan de badcabine:

een veelzijdig erfgoedobject met onzekere toekomst

Het kusttoerisme introduceerde op en rond het strand diverse nieuwe objecten en constructies om het de toeristen zoveel mogelijk naar hun zin te maken. Zo verscheen er strandmeubilair, zoals strandstoelen en bijbehorende windschermen, een verrekijker met muntjes, strandpaviljoenen voor de verkoop van drank, de 'mirador' en de reddingsboot van de strandredder, zeilwagens en niet te vergeten de badcabines. Aanvankelijk waren de houten constructies bedoeld om er zedig een badpak in aan te trekken en zo geen ophef te veroorzaken op het strand. Die eerste versies werden ook wel 'badkar' of 'badkoets' genoemd.

De badcabines evolueerden door de jaren heen van rollende exemplaren naar vaste badhokjes. Stilaan groeiden ze uit tot een officieus symbool of zelfs een 'logo' van het kusttoerisme. De badcabines brengen dus een boeiend verhaal dat zonder meer uitweiding en duiding verdient.

'Bathing machines': een Engelse uitvinding

Zoals bij veel andere gebruiksvoorwerpen is de oorsprong of de naam van de uitvinder van de badcabines niet eenduidig vast te leggen. Wel duidelijk is, zoals veel aspecten van ons kusttoerisme, dat de badcabine van Engelse oorsprong is. Een bad in zee was een ernstige aangelegenheid dat louter om (vermeende) gezondheidsredenen werd genomen en dat ook zo zedig en puriteins mogelijk diende te verlopen.

De eerste afbeelding van een badcabine op wielen, de zogenaamde *bathing machine*, is te zien op een ets, die John Settingington maakte van het strand van Scarborough anno 1735. De badcabine in kwestie is wellicht het persoonlijke eigendom van een rijke badgast, want ze staat er helemaal alleen op. Uitjes naar zee waren nog lang niet doorgedrongen tot alle lagen van de bevolking.¹ De Engelstalige literatuur verwijst ook naar de Britse quaker Benjamin Beale, die in 1753 in Margate de eerste badcabines introduceerde. Al snel werden de cabines in Engeland onmisbaar om een zeebad te nemen. In 1778 verschenen ze voor het eerst op het strand van Blankenberge en in 1784 werden ze geïntroduceerd op het strand van Oostende.² Van dan af waren ze een vertrouwd beeld op de stranden van de Vlaamse kust.

De Knokse stranduitbater Pierre De Brock versierde zijn adreskaartje in het interbellum met deze mooie tekening. (Privécollectie M. Constandt-Bloes)

Het badritueel

De bader ging niet voor zijn plezier de zee in, maar om medische redenen, al dan niet terecht. Het zeebad vereiste dus een duidelijke procedure en de nodige infrastructuur. Er was heel wat volk bij betrokken. Het was een bonte bende van lokaal gerekruteerde mensen, die een veelheid aan taken uitoefenden: de paardenmenner, de ticketverkoper, de wasvrouw die de badpakken waste, de strandredder, de toezichter ...

De bader kocht eerst een ticket. Tijdens de belle époque kostte dat in Oostende 1 frank: voor het gebruik van de badkar, een badkostuum en twee handdoeken. Voor een luxe badkar, met onder meer speciale geslepen ruiten, betaalde de toerist 3 frank.³ Sommige tijdgenoten wezen erop dat het raadzaam was om een eigen badpak te gebruiken, omdat de wasvrouw ze niet altijd feilloos onder handen nam. Zo bleven er weleens resten van de vorige gebruiker achter.

Voorzien van het ticket nam de bader plaats in een genummerde badkar. De menner vertichtte de toerist van het vertrek en stuurde het paard richting vloedlijn. De bader kreeg het advies om het nummer van de badkar te onthouden, om na het bad de juiste cabine met de persoonlijke spullen terug te vinden. Tijdens het ritje naar zee ontkleedde de bader zich. Gehuld in een allesbedekkend, gestreept badpak nam hij een frisse duik. Nadien keerde het gespan terug naar het strand en kon de bader het publiek weer perfect gekleed onder ogen komen. Het volledige ritueel nam amper 40 minuten in beslag.

Ook Middelkerke kende hetzelfde badritueel. Daar vonden we informatie over de paarden die gebruikt werden.⁴ Dat waren ruïnen, dus gecastreerde hengsten. Die dieren waren makker en behoedden de bader tijdens de tocht in de badkar voor blauwe plekken. De toerist hield zeker niet van een

ruwe rit, omdat hij zich ondertussen ook moest omkleden. Na het badseizoen werden alle paarden verkocht, wat voor de meeste dieren eindigde met een laatste tocht richting slachthuis. Aandacht voor dierenwelzijn had niet meteen prioriteit.

De later gestichte badplaatsen, zoals Westende en Lombardsijde, stapten af van het systeem van de rollende badkarren en kozen meteen voor vast opgestelde badcabines. De toerist in badpak bewoog zich daar vrijer over het strand, wat niet door iedereen werd gesmaakt.

De uitbaters

Aanvankelijk baatte het gemeentebestuur zelf de badcabines uit, maar na een tijd liet het dat over aan privéondernemers. De toekenning van de strandzones was vrij delicaat. Zo werden ze in Blankenberge lange tijd door loting toegewezen.

Stilaan verdween het systeem van de rollende badkar en werd de vast opgestelde badcabine de norm. De oudste overeenkomsten vermelden niet alleen dat de uitbaters een vergunning kregen om strandcabines te plaatsen, maar ook dat ze het strand moesten schoonhouden en moesten instaan voor een reddingsdienst. Sommigen kregen ook het alleenrecht om drank te verkopen. Volgens het contract dat Jules Vanhille in 1904 met het gemeentebestuur van Lombardsijde sloot, was hij een van de gelukkigen.⁵

Door die extra's groeiden de badcabines uit tot een warme ontmoetingsplaats voor de toeristen. Die kwamen niet meer alleen voor een kort gebruik om medische redenen, maar brachten er hun vrije tijd door. Zo werden de strandcabines het centrum van het strandleven.

De badcabines waren voor de lokale bevolking dan ook een lucratieve zaak. De uitbaters waren dikwijls afkomstig uit de vissersge-

Het personeel van de stranduitbating in Oostende poseert omstreeks 1900 trots bij de cabines en de stoere trekpaarden op een foto van de firma Asaert-Pierloot. (Privécollectie M. Constandt-Bloes)

meenschap, waar zich – om begrijpelijke redenen – veel timmerlieden bij aansloten. Die brachten soms de mooiste versieringen aan en maakten pareltjes van hun badcabines. Opmerkelijk is dat bepaalde uitbaters hun cabines een meisjesnaam gaven. Alida uit de Panne is zo'n mooi voorbeeld. De cabine kreeg de naam van uitbaatster Alida Clarysse, die gehuwd was met schrijnwerker Firmin Comein.⁶ Hij timmerde kort na de Tweede Wereldoorlog de wit-groen geschilderde cabines. Die waren nog steeds voorzien van wielen.

Toch wijzen ze niet meer op paardentraction. De wielen waren gewoon handig om de cabines op en af het strand te krijgen. Dat gebeurde voor en na het seizoen met mankracht en was een zware taak voor de uitbaters.

De weerelementen waren de uitbaters niet altijd goedgezind. Storm en springtij vormden regelrechte bedreigingen voor de badcabines. Zo gingen in 1912 bij een grote storm op de stranden van Westende en de Panne heel wat badcabines verloren.

De badcabine met nummer 24 wordt na het zeebad terug naar het droge getrokken. (Privécollectie M. Constandt-Bloes)

Gespot aan zee

Dat zowel mannen als vrouwen in zee baadden, lag nogal gevoelig. Dat ging in tegen het principe van de scheiding van beide seksen, waar vooral de katholieke kerk sterk op aandrong. Het systeem van de rollende badcabines was dan ook vooral bedoeld om de privacy van de baders te beschermen. De klerenwissel gebeurde immers in de rijdende badkar en schermde de persoon in kwestie af voor ongewenste blikken. Toch probeerden heel wat toeristen een glimp van het vrouwelijk schoon op te vangen. Nochtans was er weinig bloot te zien. De gestreepte badpakken waren lang en verhulden bijna alles. Maar de gedachte aan een naakt lichaam eronder prikkelde de verbeelding van heel wat toeristen.

Dat spanningsveld tussen de baders en baadsters inspireerde de makers van spotprenten. Het was wellicht de Franse kunstenaar Charles Amédée de Noé, alias Cham, die

midden 19e eeuw voor het eerst dergelijke prenten van de badplaatsen Oostende en Blankenberge maakte.⁷ Zijn Belgische collega Daniels-Dubar, alias Braud, deed hem spoedig na.⁸ Beiden brachten in het genre pareltjes voort, waarbij regelmatig badkarren op de achtergrond te zien zijn. De tekeningen waren erg populair. Ze vonden gretig kopers en werden in albums gebundeld. Sommige van die prenten vonden ook hun weg naar sierborden, die de burgerij op een bordenrek plaatste als souvenir aan een verblijf aan zee. De illustraties bleven immers net binnen de perken van het burgerlijk fatsoen. De echte pornografische tekeningen verdroegen het daglicht minder en werden onder de toonbank verkocht.

Ook de Belgische kunstschilder Constant Cap maakte in 1879 een werk in de traditie van beide heren. Het stelt een tafereel voor van een baadster in haar badcabine, die verast wordt door een ongewenste mannelijke

bezoeker. Wellicht schetste de illustratie een dagelijkse realiteit, waarbij gebruikers van de zeebadendienst het nummer van hun eigen badkar vergaten en zo ongewild bij een andere toerist terechtwamen, met de nodige hilariteit en gênante scènes tot gevolg.

Ook James Ensor nam in zijn werk 'De baden van Oostende' het bonte gezelschap op het strand op de korrel: de badcabine met het magische nummer 69 en de clerus met een dubbele moraal zijn maar twee van de ludieke elementen.⁹

De spotprenten bleven nog lang na de verdwijning van de rollende badkarren doorleven op de humoristische prentbriefkaarten, die niets of niemand op het strand spaarden. Ook in Vlaamse stripverhalen, zoals Piet Fluwijn en Bolleke en de familie Snoek, doken geregeld grappige strandscènes op. Omwille van het beoogde lezerspubliek zijn ze uiteraard vrouwvriendelijker dan hun voorgangers. Een badcabine op de achtergrond van het plaatje refereerde duidelijk naar de zee en het strand en bracht de lezer meteen in vakantiestemming.

Het vogeltje op de badcabine

Ook fotografen begrepen al snel dat een badcabine in het decor meteen de gedachte aan een vakantie aan zee oproep. In de aanvangsjaren van de souvenirfotografie waren studiofoto's de norm. De fotografen bouwden het strand na in hun studio, waarbij uiteraard de badcabine niet mocht ontbreken. Vooral de Oostendse fotograaf Le Bon, van Franse oorsprong, was 'strandsetter'. Talloze ernstig kijkende toeristen poseerden er voor een nepcabine voor de lens, terwijl buiten het drukke strandleven zijn gangetje ging.

Dit schilderij van kunstenaar Constant Cap met als thema 'De onverwachte bezoeker' maakt een allusie op het erotische sfeertje dat soms op het strand hing. (Collectie gemeente Middelkerke)

Heel wat andere fotografen deden hem na, tot ze omstreeks 1910 vaker op het strand zelf gingen fotograferen. Dikwijls namen ze foto's van een familie die voor een badcabine zat. Meestal met een stereotiep beeld van mijnheer die de krant las en mevrouw die de tijd doodde met een obligaat handwerkje, om zo toch een nuttige tijdsinvulling te suggereren. Ondertussen waren de kinderen druk bezig in het zand met hun strandspeelgoed. De badcabine was ondertussen uitgegroeid tot een vast opgestelde constructie aan de rand van het strand, waarin het gezin heel wat strandspullen, zoals het zitmeubilair en het strandspeelgoed, opborg.

Ook de uitgevers van prentbriefkaarten begrepen het belang van het strandleven om en rond de badcabines en verspreidden heel wat kaarten met dergelijke tafereeltjes. Ze

De badcabines van Alida in De Panne werden genoemd naar de uitvaartster Alida Clarysse (links op de foto). Naast haar staan haar zoon André en haar man Firmin Comein, die de badcabines eigenhandig maakte. (Privécollectie Ann Pattyn, De Panne)

vormden nu eenmaal een populair thema om te slijten aan toeristen.

Fotografe Annie van Gemert maakte in 2002-2003 een reeks foto's op het strand van De Panne in de stijl van de vroegere strandfotografen.¹⁰ Ze tonen de toeristen in hun veelkleurige omgeving, waarin ze zich duidelijk thuis voelen. Ook in die reeks staat de badcabine symbool voor het kusttoerisme.

Jong geleerd, oud gedaan

Wie als kind naar zee ging, herinnert zich ongetwijfeld nog het typische strandspeelgoed. Er waren niet alleen zeepjes, strandvormpjes en spades, maar ook miniatuurvoertuigen

zoals kruiwagens, bootjes, karretjes en zelfs miniatuurbadcabines voor de jongsten onder de toeristen.

Die miniatuurversies hadden vier wielen, een afneembaar dak en waren voorzien van een stok om ze te trekken. Via het afneembare dak konden de kinderen er ander speelgoed in opbergen. Op dat dak was dikwijls de naam van een badplaats geschilderd om de gezinnen aan te moedigen de miniversies na hun verblijf als souvenir mee te nemen naar huis. Het nummer op de voorzijde verwees naar de grootte van het exemplaar. Een badcabine met het nummer 2 was bijvoorbeeld kleiner dan een met het nummer 4.

De miniatuurcabines werden verkocht in de typische kustbazaar, vanaf ongeveer 1890 tot in de jaren 1950. Ze werden vaak gemaakt door lokale schrijnwerkers, die wellicht ook de grote versies voor hun rekening namen. Het in 1932 gestichte bedrijf van de Knokse Julien Coolman groeide zo uit tot een belangrijke producent.¹¹ Helaas zijn er niet veel kleine strandcabines bewaard gebleven. Het minderwaardige hout en aantasting door houtworm deden heel wat exemplaren roemloos in de kachel eindigen.

Wat met de erfgoedwaarde?

De rol van de badcabines binnen de evolutie van het kusttoerisme valt niet te ontkennen. De badcabines staan in ons collectief geheugen gegrift en zijn daarmee uitgegroeid tot hét symbool van het kusttoerisme. De cabines van de eerste generatie zijn schaars geworden. Ze werden na een tijdje afgevoerd, kregen een roemloos bestaan als tuinhuis of kippenhok om, net als hun miniversies, na enkele jaren te verdwijnen in de kachel. De ministers Bourgeois en Schauvliege kregen op 16 november 2010 in het Vlaams Parlement de vraag om de badcabines te be-

Ook in Vlaamse stripverhalen, zoals *Piet Fluwijn* en *Bolleke*, doken geregeld badcabines op. (Privécollectie M. Constandt-Bloes)

schermen. Joke Schauvliege verwijst in het antwoord naar het ondertussen ter ziele gegane museum Kusthistories in Middelkerke en voegt eraan toe dat er geen concrete plannen zijn.¹² Maar als we nog iets van dat waardevolle erfgoed willen redden voor de toekomst is het vijf voor twaalf. Het Vlaamse kusttoerisme is een te belangrijke sector, zijn verhaal verdient meer dan dat.

- 1 Zie onder meer: Sarah HOWELL, *The seaside*, Londen, 1974, pp. 6-11; J.A.R. PIMLOTT, *The Englishman's holiday: a social history*, Sussex, 1976, pp. 51, 58.
- 2 Elie BILÉ, *De Blankenbergse badkarren*, Brugge, 1986.
- 3 Marc CONSTANDT, *Evolutie van het toerisme in Oostende (1874-1914)*, RUG, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1980, pp. 91-94.
- 4 Marc CONSTANDT, Strandexploitatie te Middelkerke anno 1890: een blik achter de schermen. In: *Gratingate*, 17(1996)67, pp. 12-18.
- 5 Marc CONSTANDT, *Lombardsijde in de Belle époque*, Middelkerke, 2008, pp. 15-16.
- 6 Gegevens verstrekt door Ann Pattyn, kleindochter van de uitbater van Alida.
- 7 Bruno DELARUE, *Humour à la Plage*, Yport, 2013, pp. 32-35.
- 8 Patrick VANDENABEELE, De Oostendse humor: Edouard Dubar. In: Patrick FLORIZOONE, *James Ensor, De baden van Oostende*, Brussel, 1996, pp. 134-141.
- 9 Patrick FLORIZOONE, *James Ensor, De baden van Oostende*, Brussel, 1996.
- 10 Annie VAN GEMERT, *Een zomer aan zee: de strandcabines van De Panne*, Nijmegen, 2003.
- 11 Marc CONSTANDT, *Kinderen maken de kust: geschiedenis van de jeugdige toerist aan de Vlaamse kust*, Middelkerke, 1997, p. 35.
- 12 Vlaams Parlement, Antwoord op schriftelijke vraag nr. 129 van 16 november 2010 van Dirk Van Mechelen.